

NEDERLAND-VLAANDEREN.

I. VAN 1830 TOT 1914.

a) Wakkerworden na de Groot-Nederlandse droom.

Wie de verhouding Vlaanderen-Nederland nagaat in het België van de 19de eeuw, moet vaak terugdenken aan die noodkreet van J.F. Willems uit de eerste dagen van september 1830: „Er zal dan geene Nederlandsche natie meer bestaan”. Wil-

lems' jammerklacht, nadien zo dikwijls herhaald, werd inderdaad harde realiteit.

De geweldige opwinding die zich in 1830 van de publieke opinie in Noord en Zuid had meester gemaakt, bleef in vele harten nog jarenlang natrillen. Wapengekletter en schermutselingen werden opgeschroefd tot heldendaden. Scheldwoorden als „gespuis”, „ongedierte”, „Hollands gebroed”, „bastaardtelden”, „muziek rot” en „vuige knechten” waren geruime tijd in de mode.

Voor het handjevol Vlamingen dat in de periode 1815-'30 gedroomd had van een Groot-Nederland, bleek geen enkele hoop meer te bestaan. Omstreeks 1834-'35 gingen ze berusten in het onvermijdelijke. Ze waren niet alleen ontgoocheld over de houding van hun eigen landgenoten, ze voelden zich tevens door het Noorden in de steek gelaten. De wijze waarop de Hollanders het Zuiden van zich hadden afgeschud, deed hen ertoe besluiten niet langer aan te dringen. J.F. Willems, F. Snelaert, Ph. Blommaert, P. van Duyse, C. Serrure, J. Dautzenberg, Maria van Ackere-Doolaeghe - de een al eerder dan de ander - lieten de politieke hoop varen en stelden zich tevreden met een vaag cultureel stamgevoel. Het duurde wel enige tijd, voordat men in Vlaanderen weer wist welke kant op te gaan. Typisch voor die aanvankelijke verwarring waren de tegengestelde opvattingen op het gebied van de spelling. Eensdeels was er de richting die geloofde in een eigen Vlaamse schrijftaal als uiting van eigen beschaving en eigen aard; anderdeels was er de richting die de taaleenheid niet wilde verloochenen en daarom weer aansluiting zocht bij de Noordnederlandse spelling. De strijd bereikte zijn hoogtepunt omstreeks 1840, maar de standpunten waren al eerder bekendgemaakt, aangevallen en verdedigd. Reeds in 1834 bijvoorbeeld, bij het verschijnen van de eerste aflevering van het Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje, moest de uitgever zich verantwoorden voor het gebruik van de zogenaamde „Hollandsche” spelling. Hij wenste zich boven de „vooroordelen” en de „bekrompen denkbeelden van het gemeen” te verheffen en vroeg zich af: „Bestaan er thans gegronde redenen die ons verplichten zoo eensklaps dat punt van overeenstemming met onze Noordelijke oude kunstvrienden te verlaten? Willen wij niet voortdurend in letterkundige betrekkingen met hen verbreederd blijven, en zullen wij ons opnieuw in een doolhof van verschillende stelsels laten inwikkelen?”

Toen J.F. Willems en J.B. David in 1836 het initiatief namen tot oprichting van een Maetschappy ter bevordering der Nederduytsche Tael en Letterkunde, kregen ze de steun van de regering en wisten zelfs van minister De Theux gedaan te krijgen dat er een wedstrijd werd uitgeschreven tot oplossing van de spellingsproblemen. Voor Willems en de zijnen betekende dit een belangrijke stap voorwaarts. De prijsvraag zelf verliep echter niet zonder moeilijkheden. Onder de twaalf ingezonden verhandelingen was er niet één die bevrediging schonk. Vier jaren duurde het, voordat de jury - bij monde van prof. J.H. Bormans - haar verslag kon uitbrengen en, bij gebrek aan laureaten, zelf voor een oplossing van het probleem trachtte te zorgen. Inmiddels gingen onder de oppositie steeds luider stemmen op die de juryleden niet alleen van traagheid maar ook van vooringenomenheid beschuldigden. Willems, David, Bormans, Verspreu-

wen e.a. kregen te horen, dat zij het „Vlaemsch” wilden „verhollandschen” en aldus, in bedekte vorm, aanstuurden op een nieuwe vereniging met het Noorden. Die beschuldigingen gingen vooral uit van onderwijzers en geestelijken. De toon waarop ze geuit werden, deed meer dan eens aan 1830 herinneren. Te Brussel werd zelfs een maatschappij opgericht onder de naam Vaderlandsliefde, die een blad - De Waeren Belg - uitgaf om de Hollandse spelling te bestrijden. P. Behaegel was voorzitter en hoofdredacteur. In feite zette hij de strijd voort die hij reeds onder het Verenigd Koninkrijk gevoerd had. Antwerpen bleef daarbij niet ten achter : er verscheen een agressief Belgisch Chronykje en een Tael- en letterminnende Protestant, een Roomsch-Catholiek tydschrift ter verdediging der Vlaemsche tael. Ook Brugge liet zich toen horen : priester L. de Foere koos de zijde van Behaegel en ging zelfs tot in het parlement de stem verheffen om te wijzen op het „Hollandsche gevaer”.

De groep rondom Willems en David beet echter van zich af en kon in oktober 1841 te Gent een Taelcongres bijeenroepen, dat gevolgd werd door een Vlaemsch Feest en waarop door de aanwezige letterkundigen eensgezind een bij het Noorden aanleunende spelling aangenomen werd. Het zou evenwel nog jaren duren, voordat de strijd was uitgewoed.

b) Hernieuwde belangstelling en eerste toenaderingspogingen.

Via tijdschriften als het Kunst- en Letterblad, De Noordstar en De Middelaer, respectievelijk verschijnend te Gent, Antwerpen en Leuven, kon in 1840 in Vlaanderen toch weer enige belangstelling voor het Noorden groeien. De drie periodieken namen geregeld berichten op van boven de Moerdijk : prijsvragen werden bekendgemaakt, boekverkopingen werden aangekondigd, sterfgevallen werden gemeld, tijdschriften en boeken werden besproken. Vooral Snellaert spande zich hiervoor in : hij liet zijn lezers kennismaken met Bilderdijk, S.J. van den Bergh, J.P. Heije, Nicolaas Beets en gaf zelfs - in verscheidene afleveringen - een overzicht van de „vaderlandsche letterkunde in Noordnederland”. Zijn streven werd trouwens beloond : achtereenvolgens kwamen M. Siegenbeek, W. Messchert, J.J.F. Wap, W.J.A. Jonckbloet, W. Eekhoff en anderen naar Gent; ze knoopten er vriendschap aan met de jongere taalbroeders en hernieuwden de oude banden.

De Noordnederlandse tijdschriften bleken inmiddels niet zo welwillend te staan tegenover de heroplevende Vlaamse letterkunde. Kritiek werd niet gespaard en vooral Potgieter trok - via De Gids - hard van leer. J.F. Willems betreurde die houding en vroeg om geduld en begrip. Zijn woorden vonden bij Potgieter echter geen gehoor. In De Gids werd eenvoudig niet meer over het Zuiden gesproken en aan de dood van Willems, in 1846, werd zelfs geen aandacht besteed.

Wie wél belangstelling aan de dag legde en zich zelfs ter plaatse ging vergewissen van de toestand, ontstaan na Willems' dood, was S.J. van den Bergh, een Haagse drogist-met-litteraire-belangstelling. In september 1846 bezocht hij Antwerpen, Brussel en Gent. Zijn Reisindrukken, herinneringen, ontmoetingen, enz. op een uitstapen naar België in 1846, samen een boekdeel vormend van 295

DE
MIDDELAER

OF
BYDRAGEN

TER BEVOEDERING

VAN TAEI, ONDERWYS EN GESCHIEDENIS.

~~~~~  
**EERSTE JAERGANG.**

1840-41.  
~~~~~

TE LEUVEN,
BY VANLINTHOUT EN VANDENZANDE

DRUKKERS DER HOOGESCHOOL

DE
NOORDSTAR.

TYDSCHRIFT

VOOR

Letteren, Kunsten en Wetenschappen.

I. DEEL.

[EERSTE JAERGANG.]

ANTWERPEN,
TER DRUKKERY VAN P. VAN BOUWEL, GROOTEMARKT.

—
1840.

KUNST- EN LETTER-BLAD.

1840.

EERSTE JAERGANG.

Cent,
DRUKKERY VAN C. HEBBELYNCK,

bladzijden, bevatten heel wat interessante mededelingen. Te Gent was hij de gast van F.A. Snelaert, te Antwerpen maakte hij kennis met Th. van Ryswyck, J.A. de Laet, H. Conscience en de schilder G. Wappers. Waar hij ook kwam, een „weder-gade” van Willems vond hij evenwel niet. De V.B. miste volgens hem een „groote veldheer”, iemand die de kunst verstond „om zich bij allen bemind te maken”. Of Conscience erin zou slagen de Vlamingen „onder ééne banier” te verenigen,

REISINDRUKKEN, HERINNERINGEN,

ONTMOETINGEN, ENZ.

UITSTAPJEN NAAR BELGIË,

IN 1846.

S. J. VAN DEN BERGH.

GEDRUKT BIJ GERR. GRUNTA D'AMBAL.
te 's Gravenhage.

INAC 16 JAN 1847

meende hij sterk te moeten betwijfelen. Meer sympathie had hij voor de Gentse dokter Snellaert, die hij had leren kennen als „een warm beminnaar van zijn land - een innig voorstander der Vlaamsche beweging en van haar taal, aan welker uitbreiding hij al zijn vrijen tijd en zijne niet geringe talenten ten beste geeft - een waar hoogschatter der Nederduitsche dichtkunst en een oprecht verfoeier van den Waalschen invloed”. Uit de mond van Snellaert had hij vernomen, „dat een aantal Belgen dweepen met een algemeene verbroedering tusschen de Noordsche volken, wier talen met elkander overeenstemmen, ten einde een groot tegenwicht te stellen tegen Frankrijk”.

Van den Bergh vond het idee niet kwaad, naar hechtte voorlopig meer belang aan een toenadering tussen Nederland en Vlaanderen. Allereerst wenste hij dat er weer betrekkingen zouden worden aangeknoopt tussen de Zuid- en Noordnederlandse boekhandelaars en uitgevers. Geleidelijk zouden daarna ook de letterkundigen van Noord en Zuid elkaar beter leren kennen en er misschien in slagen de band aaneen te hechten die de staatkunde verbroken had. Dergelijke wensen en beschouwingen vonden uiteraard weerklank bij de Vlamingen. Vooral het Gentse blad *De Eendragt* liet geen gelegenheid voorbijgaan om de eerste sympathiebetuigingen uit het Noorden te beantwoorden. Te Gent bleven inderdaad enkele filologen en letterkundigen die hun vorming ontvangen hadden tijdens het Verenigd Koninkrijk, ondanks alles trouw aan de jeugdidealen en trachtten het werk van Willems voort te zetten. Ze ondervonden natuurlijk nog heel wat tegenkanting en hoorden zich meer dan eens voor orangisten uitkrijten. Enigszins anders was de sfeer te Antwerpen - daar hadden de anti-Hollandse gevoelens, gevoed door het bombardement van Chassé en de langdurige bedreiging van de stad, dieper wortel geschoten -; maar de stem van iemand als Th. van Ryswyck wist toch in zeer korte tijd wonderen te verrichten. Toen „den Door” bijvoorbeeld in 1846 zijn *Volksliedjes* uitgaf, kon hij de bundel reeds openen met een geestdriftige ode aan De Nederlanden.

De wens om de oude vete te doen vergeten kwam

intussen aan de overzijde ook tot uiting in een uitvoerig geschrift van de jonge Amsterdammer Gerrit de Clercq, die zijn landgenoten vroeg niet „met een onverschillig oog” neer te zien op de strijd die de Vlamingen voerden voor het behoud van hun taal en cultuur. Het bleef volgens hem nog altijd „de zaak van onze nationaliteit, die daar op het spel staat”. Belangrijker dan de „statenkaart” achtte hij de „volkenkaart” en daarom moest alles in het werk gesteld worden, opdat „voor het leven en de bewegingen des geestes” geen grenspalen meer zouden bestaan tussen Nederland en Vlaanderen.

Mocht het betoog van G. de Clercq nog niet de weerspiegeling zijn van een algemene opinie in het Noorden, voor de Vlamingen was het inmiddels koren op hun molen. Snellaert aarzelde dan ook niet het artikel van De Clercq te laten overdrukken en als afzonderlijke brochure te verspreiden. In een korte inleiding werd de hoop uitgesproken, dat nu een „jong geslacht” mocht opstaan, „welk den broederband om de twee telgen van denzelfden bloede: Noord-Nederland en Vlaemsch-België vaster zal toehalen”.

Bijna tegelijk met De Clercq was in Amsterdam nog iemand anders aan het werk getogen om de Vlaamse zaak te verdedigen: J.A. Alberdingk Thijm. Zijn romantische aard en vooral zijn katholiek geloof dreven hem naar het Zuiden. Hij sloot vriendschap met J.B. David, F. Snellaert, H. Conscience, J. Dautzenberg, P. van Duyse, de Brusselse atheneumleraar K. Stallaert en de Waalse flamingant V. Delecourt. In zijn tijdschrift *De Spectator* droomde hij luidop van culturele hereniging. De streep, die „de slak der staatskunst, kruipende van de Zeeuwsche wateren naar de Deutsche grenzen tusschen Holland en België heeft achtergelaten”, mocht volgens hem niet langer als een onoverkomelijke hinderpaal beschouwd worden.

Een eerder onverwachte gebeurtenis zou ervoor zorgen, dat deze „streep” inderdaad een deel van haar betekenis moest inboeten. Toen in 1848 de Franse Februariomwenteling heel Europa deed beven en meer dan één troon aan het wankelen bracht, zegden Leopold I en Willem II elkaar steun toe in geval van moeilijkheden. België en Nederland, beide bezorgd om wat in eigen land gebeuren kon, beseften voor de eerste maal sedert 1830, dat alle bruggen nog niet waren opgeblazen. Deze ervaring was voor de leden van het Vlaemsch Gezelschap te Gent een dankbare aanleiding om een droom in werkelijkheid om te zetten: de organisatie van een Noord-Zuid-bijeenkomst. Snellaert, de centrale figuur van het genootschap (in een van zijn brieven noemt hij zichzelf „een soort van dictator, op wiens wenken veel gedaan wordt”), had weinig moeite zijn medeleden te overtuigen van het nut van een dergelijke bijeenkomst. De V.B. zou haar positie immers gevoelig versterken, mocht zij enige steun in het Noorden ondervinden. Komt Snellaert onbetwistbaar de verdienste toe het initiatief te hebben genomen, het dient niettemin gezegd, dat ook de Nederlandse literatuurhistoricus W.J.A. Jonckbloet een min of meer gelijksoortig plan voor de geest gestaan heeft. Tijdens een kort bezoek aan Gent in de lente van 1847 had hij inderdaad met F.A. Snellaert en J.F.J. Heremans van gedachten gewisseld over de mogelijkheid van een internationaal letterkundig congres. Hij had de

jonge en veelbelovende M. de Vries toen op de hoogte gebracht van het resultaat der besprekingen, maar daarbij was het dan ook gebleven. Blijkbaar had Jonckbloet zich niet kunnen verenigen met de bedoelingen der Vlamingen. Hij had wellicht te veel de klemtoon gelegd op het letterkundig aspect van de zaak, terwijl Snellaert en de zijnen vermoedelijk met ruimere voorstellen voor de dag waren gekomen.

Werd met Jonckbloet niet verder onderhandeld, er was in Amsterdam gelukkig nog de enthousiaste Alberdingk Thijm. Hij nam de taak op zich het Noorden in te lichten over het Gentse initiatief en verspreidde de uitnodigingsbrieven die hem door Snellaert toegestuurd werden. Het doel werd telkens herhaald: „volkeren van een zelfden stam en eene zelfde taal, ofschoon door afzonderlyke staatsbesturen beschermd, tot wederzydse toenadering brengen, ten einde op deze wyze de gemeenschappelyke geestontwikkeling te bevorderen”.

c) De Nederlandse Taal- en Letterkundige Congressen.

Op 26 augustus 1849 kon Snellaert in de aula van de Gentse universiteit het eerste Nederlandsch Congres voor geopend verklaren. Het geschiedde allemaal nog erg omzichtig. Men wilde immers zo weinig mogelijk argwaan wekken. Bijzonder groot kon de opkomst trouwens niet genoemd worden. Uit het Noorden waren weliswaar 23 adhesiebetuigingen binnengekomen, maar uiteindelijk telde men te Gent slechts 12 aanwezigen van boven de Moerdijk. Zij verheugden zich over de kennismaking met de Vlamingen, luisterden met belangstelling naar uiteenzettingen van D. Sleeckx, P. Ecrevisse, J.F.C. Verspreuwen, J. de Jonghe en J.B. David, maar kwamen zelf niet zo heel veel aan het woord. Eigenlijke gedachtenwisselingen ontstonden pas, toen de uitgever Suringar de netelige kwestie van de „nadruk” ter sprake bracht en toen Gerth van Wijk een pleidooi hield voor spellingeenheid. Toen werd het duidelijk, dat de wegen van Noord en Zuid ver uiteenliepen en dat nog heel wat hinderpalen dienden te worden weggenomen. Hoofdzaak was evenwel, dat alle congresleden bezielde waren met goede wil. Er werd dan ook de afspraak gemaakt het jaar daarop het feest der verbroedering te hernieuwen in Amsterdam.

In 1850 had inderdaad het tweede Nederlandsch Congres te Amsterdam plaats. Meer dan 250 taal- en letterkundigen uit Noord en Zuid hadden zich als lid laten inschrijven. J.B. David werd tot voorzitter gekozen. Ook Snellaert was present. Hij hield er een geestdriftig betoog over „het ontwikkelen van vaderlandsche zin en van vaderlandsche letterkunde in Zuid- en Noord-Nederland”. De Brusselse democraat J. Kats, eveneens van de partij, pleitte op zijn manier voor „de handhaving, de opbeuring en den bloei van Nederlandsche taal- en letterkunde”. Bormans, David, Van Duyse en A. de Jager brachten hun rapport uit over het te Gent ingediende voorstel tot samenstelling van een algemeen Woordenboek der Nederlandsche taal en wisselden hierover van gedachten met Halbertsma, Des Amorie van der Hoeven, Alberdingk Thijm, Jonckbloet en Beets. Aan gedichten ontbrak het niet in Amsterdam: S.J. van den Bergh (de man van het uitstapje anno 1846), P. van Duyse en J. Tideman bezongen om beurt het herstel van

de „broederband”. Aan hetgeen precies twintig jaar tevoren gebeurd was, wilde blijkbaar niemand terugdenken. Men viel (om het met Isaac Lion te zeggen) „elkander broederlijk als kinderen van één moeder - de taal - in de armen”.

Toen het tegenbezoek aan Amsterdam afgelopen was, besepte iedereen dat men het daarbij niet mocht laten. Er was een traditie in het leven groepen, ze moest voortgezet worden. In 1851 ontving Brussel de leden van het 3de Congres. De denkbeelden van Gent en Amsterdam kregen er vastere vorm. Er werd een Bestendige Commissie opgericht om de continuïteit van de Congressen te verzekeren. Men hoopte elkaar in 1853 te Utrecht weer te zien, maar moeilijkheden van godsdienstige aard waren er de oorzaak van, dat het 4de Congres tot 1854 diende uitgesteld te worden. De beraadslagingen verliepen dan ook minder vlot: men durfde geen risico's te nemen. De Vlamingen waren bovendien in zeer geringe mate opgekomen. Openhartiger was de sfeer in 1856 te Antwerpen, waar aan de sprekers op het 5de Congres geen enkele beperking werd opgelegd bij het behandelen van politieke of godsdienstige onderwerpen. Noemenswaardige resultaten konden er evenwel niet geboekt worden. Men fluisterde, dat de Congressen een zachte dood zouden sterven. Het duurde inderdaad tot 1860, voordat te 's-Hertogenbosch het 6de verbroederingsfeest kon doorgaan; maar sterfensgevaar ontwaarde men er niet. Integendeel, er was inmiddels een nieuwe generatie aangetreden en meer dan ooit voelde men in het Zuiden de behoefte aan toenadering. De Van Maerlantviering

te Damme in 1860 bevestigde dit en het 7de Congres te Brugge (1862) liet aan duidelijkheid niets te wensen over: J. Vuylsteke, J.F.J. Heremans, J. van Ryswyck, K. Versnaeyen e.a. legden openlijk getuigenis af van hun Groot-Nederlands streven. Er volgde politieke beroering. De tegenstellingen werden merkbaar, nog niet zozeer op het 8ste Congres (Rotterdam, 1865), maar vooral op het 9de te Gent (1867), waar onder meer J. de Geyter en Multatuli voor olie in het vuur zorgden. Het jaar daarop trachtte Den Haag de gemoederen te bedaren door aan de bijeenkomst een zeer wetenschappelijk karakter te geven. De Vlamingen reageerden echter onmiddellijk en herinnerden aan de woorden van Snellaert: „De congreszael is geene paradeplaats voor geleerden en poëten”. Er werd naar een minnelijke oplossing gezocht, maar inmiddels waren over dat 10de Congres reeds allerlei geruchten in de pers verspreid, die het de organisatoren niet makkelijker maakten. Alles liep ten slotte nog goed af en men kon er zich zelfs over verheugen, dat leden van de Nederlandse koninklijke familie het Congres met een bezoek vereerden. Op het 11de Congres te Leuven (1869) kwam de politiek weer om de hoek kijken, maar de voorzitter H. Conscience wist telkens de scherpe hoeken af te ronden. Drie jaren gingen vervolgens voorbij zonder Congres: de gebeurtenissen in Europa van 1870 waren daar niet vreemd aan. Middelburg stond in voor het 12de Congres (1872); Antwerpen voor het 13de (1873), dat trouwens door een reeks incidenten gekenmerkt werd. Het is wel merkwaardig, dat in het Zuiden gehouden

N° 256

Stad Brussel

Nederlandsche Letterkundig Congres

27, 28, 29, 30 Augusti 1876

Bewijs van Lidmaatschap.

voor den Heer: *J. de Sijster van Antwerpen*

Naamteekening van den Houder: *Damen de Regeling-Commissie*

Comité van Antwerpen

XXXIe NEDERLANDSCH
 TAAL-EN LETTERKUNDIG CONGRES.
 23-26 Augustus 1891.

Bewijs van Lidmaatschap voor

Willemsfonds (afgeleed ontwezen)
 met zijne Dames. (Voor de Genijfke leden, altem de Dames
 die by het Congreslid inwonre.)

De Secretaris,
van der Brink

fr. 5.-
 f. 2.50

XVIIe NEDERLANDSCH TAAL-EN LETTERKUNDIG CONGRES

24, 25, 26 & 27 Augustus 1879

CONGRESKAART

VOOR DEN HEER
 HANDTEKENEK DES DRAGERS

DE PENNINGMEESTER
Willems

TAL in LETTERKUNDE, GESCHIEDENIS,
 TOONBEEL, MUZIEK, KUNSTEN,
 BOEK EN DEL EN STOFFELIJK BELANGEN

MECHELEN

XXXIe NEDERLANDSCH TAAL- EN LETTERKUNDIG CONGRES

29 Aug. tot 31 Aug.
 1910

Bewijs N° 455 VAN LIDMAATSCHAP

VOOR: den Heer *J. L. Willems de Cleyn*
 TE: *Roos - Brussel.*

DE REGELINGS-COMMISSIE:
 Mr. L. H. J. LAMBERTS HURRELBRINCK, Voorzitter.
 Mr. L. B. J. VAN OPPEN, Secretaris.

MAASTRICHT.

Handteekening: *Willems*

Lidkaarten van de Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen: Brussel 1876, Mechelen 1879, Gent 1891 en Maastricht 1910.

Congressen steeds levendiger en vaak ook ru-
moeriger oogenblikken beleefden dan die in het
Noorden. Voelden de Vlamingen zich sterker op
eigen bodem? Of was het uitsluitend een kwestie
van temperamen? Die tegenstelling kwam nog
meer tot uiting tijdens Congressen als het 14de
(Maastricht, 1875), het 16de (Kampen, 1878) en
het 18de (Breda, 1881): het oorspronkelijk doel
scheen er uit het oog verloren en van vruchtbare
discussie was nauwelijks sprake. Intussen had het
15de Congres te Brussel (1876) plaats (niettege-
staande een slordige organisatie, waarvoor
Emmanuel Hiel de hoofdverantwoordelijke was,
werd er flink aan de Noord-Zuid-weg getimmerd)
en het 17de te Mechelen (1879), waar ernstig ge-
poogd werd aan de Congressen een nieuwe, meer
realistische bestemming te geven. Toen in 1884
het 19de Congres te Brugge gehouden werd, had
men af te rekenen met de harde tegenstand van
sommige Westvlaamse taalparticularisten. Verzet
ontmoette men ook in Amsterdam, waar in 1887
de Nieuwe Gidsers weigerden deel te nemen aan
de werkzaamheden van het 20ste Congres.
Willem Kloos en zijn vrienden beschouwden de
bijeenkomst als een „menagerie” en wensten niet
„mee te gaan brullen”. De houding van de Am-
sterdamse jongeren vond blijkbaar weerklank in het
Zuiden, want men had er alle moeite om het 21ste
Congres bijeen te krijgen. De eenheid was er
trouwens volkomen zoek, sedert de oprichting van
de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en
Letterkunde. Vier jaren duurde het, voordat men
weer de handen ineensloeg. P. Fredericq, helenaal
in het spoor van zijn Gentse voorgangers Snellaert
en Heremans, trad als bemiddelaar op en slaagde
erin de Congressen nieuw leven in te blazen. Na
Gent (1891) kwam Arnhem (1893) aan de beurt:
het werd een succes over de hele lijn. Antwerpen
ontving de Congresleden in 1896, Dordrecht in
1897 en Gent opnieuw in 1899. Driemaal kon

voortgang geboekt worden. Belangrijke punten stonden op de agenda, moedige beslissingen werden genomen. Het 26ste Congres te Nijmegen (1901) bracht een rustpunt, maar het 27ste te Kortrijk (1902) viel samen met de Groeningefeesten: aan „sfeer” ontbrak het er niet. Qua organisatie hoefde Deventer in 1904 niet onder te doen voor Kortrijk. Twee jaren later overtrof Brussel echter al het voorafgaande: een groots opgezette Congres - waarin Lodewijk de Raet een gewichtige rol speelde - opende tal van horizonten voor verdere Noord-Zuid-samenwerking. Leiden (1908) en Maastricht (1910) namen de fakkel over, Antwerpen (1912) koppelde het 32ste Congres aan de 100ste verjaring van Conscience's geboorte. Niemand vermoedde toen, dat de traditie voor lange tijd afgebroken zou worden.

d) Concrete resultaten van de Noord-Zuid-samenwerking.

Niettegenstaande het bruusk einde van de Nederlandsche Congressen, niettegenstaande de steeds opnieuw ondervonden moeilijkheden en niettegenstaande felle kritiek - zowel in Noord als in Zuid - hebben deze bijeenkomsten toch ergermate kunnen bijdragen tot versterking van de V.B. en tot bevordering van het stambesef over en weer. Politieke bedoelingen of resultaten waren er echter nauwelijks aan te treffen. Het voornaamste winstpunt van de Congressen lag in het geregelde contact dat een aantal Vlamingen en Nederlanders met elkaar hadden en dat in de loop der jaren steeds hechter werd. Zo konden figuren als F.A. Snellaert en J.A. Alberdingk Thijm, J.B. David en M. de Vries, H. Conscience en N. Beets, J.F.J. Heremans en W.J.A. Jonckbloet, J. Vuylsteke en H.P.G. Quack, M. Rooses en J. te Winkel, P. de Mont en J. ten Brink, P. Fredericq en H.J. Kiewiet de Jonge - om er maar enkelen te noemen - elkaar beter leren kennen en waarderen. De aangeknoopte vriendschapsbanden, verstevigd door briefwisse-

Deelnemers aan het 32ste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Antwerpen in 1912 Zittend van links naar rechts : J.E. Heeres, H. de Hoon, M. Emants, H.J. Kieviet de Jonge, Pol de Mont, J.C. Fabius, A.C. van der Crayssen, D. Fock. Staand van links naar rechts : F.V. Ergelenburg, P.A.P.C. Poelhekke, E. Claes, H. van Broekhuizen, V. Resseher, A. de Ridder, H. van Puymbroeck, F. van Cuyck, P. Block, M. Ruelsheim.

ling, uitnodigingen en bezoeken, boden de beste waarborg voor een groeiende samenwerking. Een uiting van die samenwerking was bijvoorbeeld de bereidheid om Matthijs de Vries een helpende hand te bieden bij de totstandkoming van het Woordenboek der Nederlandsche Taal. Al moest de taaie en onvermoeibare De Vries vaak onder- vinden, dat de Vlamingen hun mooie beloften niet altijd hielden, toch mocht hij zich tijdens zijn lange en vruchtbare academische loopbaan blijven verheugen in de onverdeelde sympathie van al wie in het Zuiden ijverde voor het behoud van de Nederlandse taal. De uitgebreide correspondentie van De Vries was het duidelijkste bewijs, hoezeer de Vlaamse strijders steun en raad zochten bij de Leidse taalgeleerde en hoe groot tevens hun bewondering was voor het monumentale werk dat hij ten bate van de Nederlandse cultuur ondernam. Bij De Vries en zijn collega Te Winkel werd ook aangeklopt toen omstreeks 1860 het probleem van de spelling in Vlaanderen opnieuw aan de orde kwam. Dat gebeurde naar aanleiding van de vraag, of men in het Zuiden ae, ue, en y zou blijven schrijven in plaats van aa, uu en ij. Maandenlang werd hierover geredetwist en vooral de katholieke bladen - ook de Franstalige - waren scherp in het verweer; ze beschouwden namelijk deze nieuwe poging tot „verhollandsching” van de spelling als de zoveelste manœuvre tot hereniging van Noord en Zuid. Pas in 1864 kon - op initiatief van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, de Vlaamse liberaal Alfons Vandenpeereboom - een commissie samengesteld worden (bestaande uit H. Conscience, J.M. Dautzenberg, P.J.F. de Decker, J.F.J. Heremans, K. Stallaert, J. van Beers, D. Delcroix en J.B. David) om „de geschiktste middelen op te zoeken om tot eenparigheid te geraken”. hetzelfde jaar nog kon de commissie haar werkzaamheden beëindigen en zich uitspreken voor „ééne taal, ééne spelling”. Gerugsteund door De Vries en Te Winkel zorgde Heremans voor een uitvoerig verslag, waarvan de resultaten - bekrachtigd bij Koninklijk Besluit - richtinggevend werden „voor het onderwijs der Vlaamsche taal in de scholen en athenea van den Staat, voor de bestuurlijke briefwisseling, voor de Vlaamsche vertaling der wetten en besluiten, en, in het algemeen, voor al de openbare acten, uitgaande van de wettelijk aangestelde overheid”. Werd op het gebied van de spelling dus vrij vroeg eenheid tussen Noord en Zuid bereikt, toch kostte het heel wat meer moeite de Vlamingen te doen inzien dat hun dialect een culturele handicap betekende en dat derhalve gestreefd moest worden naar een algemeen beschaafde omgangstaal die aansloot bij de gesproken taal in Noord-Nederland. Het werd een moeizame en lange strijd, niet alleen door de tegenstand van enkele taalparticularisten, maar vooral door gebrek aan eensgezindheid in het Zuiden en door onvoldoende steun uit het Noorden. De taal der Vlamingen stoorde de Hollanders blijkbaar niet; integendeel, ze vonden dat „het naïeve van de Vlaamsche uitspraak” zo aangenaam in de oren klonk. Het maakte de taak van leraren als Heremans en Sabbe, die steeds het oog op Nederland gericht hielden, niet eenvoudiger. Pas op het eind van de 19de eeuw kon - onder meer door de oprichting van een sectie Germaanse filologie aan de Rijksuniversiteit te Gent en

door contacten met Nederlandse universiteiten - gesproken worden van toenemende zorg voor eenmaking en verbetering van taal en uitspraak.

Langzaam maar zeker kwam er ook enige verbetering in de betrekkingen tussen Noord- en Zuidnederlandse boekhandelaars, vooral nadat de invoer van Nederlandse boeken in België vergemakkelijkt was en via letterkundige tijdschriften de aandacht gevestigd kon worden op recente publicaties in het Noorden. Schaars bleven evenwel nog de periodieken die lezers en medewerkers telden in beide delen van het taalgebied.

Pogingen om het toneel op te beuren werden evenzeer ondernomen (er werd zelfs een voor Noord en Zuid gemeenschappelijk Nederlandsch Tooneelverbond opgericht), maar ook hier bleven de resultaten vrij gering.

Meer steun hadden de Vlamingen aan het Noorden bij de behartiging van het onderwijs in het algemeen en het moedertaalonderwijs in het bijzonder. Dat was duidelijk zichtbaar in de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit. J. MacLeod en L. de Raet namen, elk op hun manier, Nederland als voorbeeld om aan te tonen dat onderwijs en wetenschap ook zonder gebruik van een wereldtaal aan de spits konden staan. Met deze troef in handen werd de weg geëffend en kwam in 1914 de overwinning in zicht. De oorlogsomstandigheden maakten uitstel evenwel noodzakelijk.

Het idee om Nederland als culturele voedingsbodem voor Vlaanderen te beschouwen was in de tweede helft van de 19de eeuw eigenlijk al eerder verdedigd en had sommige Vlamingen ertoe gebracht zich te beijveren voor de totstandkoming van een Noord-Zuid-Academie. Reeds in 1849 hadden Snellaert en Alberdingk Thijm de mogelijkheden onderzocht van een Nederlandsch letterkundig Instituut, met „de hoofdbureelen te Amsterdam en te Gent”, maar de plannen kregen nooit vaste vorm. In 1869 werd een gelijksoortig project ter tafel gebracht (J. van Beers, F. de Cort, J. Heremans, L. Schuermans, J. Hendrickx en Th. Roucourt stimuleerden het), doch het resultaat was eerder verrassend: men ging over tot de oprichting van een Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde en niet van een - zoals aanvankelijk gewenst - instituut met internationaal karakter. Vijftien jaar daarna probeerde men het nog eens, nu zeer officieel zelfs. Minister Beernaert gaf in 1884 te kennen, dat hij de oprichting van een Internationale Academie van Nederlandse Letteren zou overwegen. Er werden met dat doel schuchtere onderhandelingen aangeknoopt met de Nederlandse regering, maar de besprekingen leverden weinig op, zodat de Belgische regering in 1886 besloot een eigen Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde op te richten. De kans was andermaal verkeken.

Bestendinging van de Noord-Zuid-betrekkingen kwam er eindelijk toch enigszins door de stichting van het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) op het eind van de 19de eeuw. Antwoordend, in 1893, op een artikel „Heeft de Nederlandsche taal eene toekomst?”, verschenen in het blad *De Nederlander* (uitgegeven te Chicago), ontvouwde de strijdvaardige H. Meert een plan om, naar het voorbeeld van de *Alliance française* en van de *Alldeutscher Verband*, een vereniging te stichten ter ondersteuning van Nederlandse taal en cultuur

over de hele wereld. Meert wenste dus hoger te mikken dan de Nederlandsche Congressen. Eerst in Vlaanderen, maar vervolgens ook in Nederland vond zijn idee weerklank, zodat men - na samenbundeling van krachten - in 1898 kon overgaan tot vastlegging van de algemene grondslagen van het ANV en tot vestiging van de zetel ervan in Dordrecht. Het door Meert gestichte maandblad *Neerlandia* werd het officieel orgaan van het Verbond en van 1900 af was de redactie eveneens te Dordrecht gevestigd. Al bestreken de activiteiten veel meer dan het Noord-Zuid-terrein, toch kon het ANV in bepaalde omstandigheden belangrijk bijdragen tot verbreiding van de Nederlandse gedachte in Vlaanderen en tot versterking van de V.B.

e) Hinderpalen die de samenwerking in de weg stonden.

Overschouwen wij de hele periode 1830-1914, dan kunnen de concrete resultaten van de toenaderingspogingen tussen Vlaanderen en Nederland toch niet verrassend groot genoemd worden. De Congressen hielden weliswaar enige tijd een belofte in (een enkele keer sprak men zelfs van het Parlement van Grootnederland), maar alles samengenomen waren de vruchten van die bijeenkomsten vrij gering en moest men zich vaak beperken tot het formuleren van vrome wensen. Daar waren verscheidene redenen voor, niet alleen te vinden in de aard van de Congressen zelf, maar tevens in de algemene verhouding tussen Noord en Zuid.

De eerste reden waarom verwezenlijkingen uitbleven, was ongetwijfeld het feit dat elke vergadering van Vlamingen en Nederlanders een bijna particulier karakter droeg. Al kwam er wel eens een platonische aanmoediging van een vertegenwoordiger van de regering of van het hof, toch kon nooit van een officiële aangelegenheid gesproken worden. Men stelde zich derhalve tevreden met het uiten van wensen en adviezen. Verder ging de macht niet, zodat alle hoop gesteld bleef op initiatieven van regeringszijde.

De tweede reden was te vinden in de beperktheid van de contacten. Niet alle Vlamingen immers keken op naar het Noorden. Belangstelling voor wat in Nederland gebeurde, ging eigenlijk alleen maar uit van letterkundigen en filologen. Zij bleven een minderheid en waren bovendien organisatorisch vrij zwak. Hun ondernemingen werden door de Nederlanders dan ook vaak als improvisatie en amateurisme bestempeld.

De derde - daarbij aansluitende - reden was het gebrek aan regelmaat in de contacten. Het duurde veel te lang, voordat een vast organisme tot stand kwam. De Congressen hebben daar sterk onder geleden, want iedere keer moest men als het ware van voren af aan beginnen. Heel wat energie en goede wil zijn hierdoor verloren gegaan.

De vierde reden, misschien de voornaamste, was het verschil in opvatting tussen Noord en Zuid. Van de Noordnederlanders verwachtten de Vlamingen vooral steun in hun strijd voor gelijke rechten in België. Ze rekenden vurig op medewerking en lieten dat herhaaldelijk blijken. De Nederlanders verstonden het zo echter niet en beluisterden slechts op een afstand, hetzij onverschillig hetzij argwanend, de verzuchtingen van hun zuiderburen. Zolang de besprekingen gevoerd werden op historisch, filologisch of literair vlak, bleken ze tot

medewerking bereid. Viel eenmaal het woord politiek, dan trokken zij zich onmiddellijk terug, met de mededeling zich niet te willen mengen in binnenlandse aangelegenheden. Soms meenden de Vlamingen toch een sympathiebetuiging of aanmoediging te kunnen ontwaren, maar achteraf kwam dan aan het licht - men denke aan de woorden van J. van Lennep: „Och, het zijn groote kinderen” -, dat het slechts wat veinzerij en woordenvertoon was. Voor strijders als Heremans en Vuylsteke waren dat telkens harde klappen.

De vijfde reden voor de belemmering van de Groot-Nederlandse pogingen was de wantrouwende houding van de katholieken, zowel in Noord als in Zuid. Met uitzondering van Alberdingk Thijm lieten de meeste Nederlandse katholieken (in eigen land zelf nog in een minderheidspositie) zich liefst niet in met Vlaamse en Groot-Nederlandse wensdromen. De achterdocht was nog groter bij de katholieken in het Zuiden, bij wie de herinnering aan de tijd van Willem I nog niet was weggewist en voor wie elk contact met Holland een mogelijke protestantse insijpeling betekende. Die houding ontstemde uiteraard dan weer de Nederlandse protestanten en wakkerde hun minachting aan voor het achterlijke Vlaamse volk dat in de greep bleef van een bekrompen geestelijkheid. De kans op wederzijds vertrouwen was op die manier voorlopig onbestaanbaar.

De zesde reden - min of meer parallel met de voorgaande - was de tegenstelling in Vlaanderen zelf tussen katholieken en liberalen. Toonde men, zoals gezegd, van katholieke zijde weinig enthousiasme voor de toenaderingspogingen, de liberalen - vooral de jonge liberale flaminganten - legden een meer dan gewone belangstelling aan de dag voor het vrije Nederland, dat zij als symbool zagen voor hun maatschappelijk onafhankelijkheidsideaal. J.F.J. Heremans, J. Vuylsteke, J. de Geyter, J. van Ryswyck, J. van Beers, M. Rooses, P. Benoit, J. Hoste, E. Hiel, M. Sabbe en anderen vonden voedsel voor hun antiklerikalisme in dat vrijgevochten stuk van het hele Nederland, dat hen met heimwee bleef bezielen. In die omstandigheden was het zeer moeilijk om katholieken en liberalen tot een eensgezinde houding te brengen.

De zevende reden die belet heeft dat de V.B. bijval vond in het Noorden, was de herhaalde betuiging van germanistische en Duitsgezinde sympathieën door sommige Vlamingen. Dat werd door de Nederlanders met een kwaad oog bekeken en dat gaf - ook op de Congressen - dikwijls aanleiding tot discussie.

Er zullen nog wel meer hinderpalen geweest zijn, die de Noord-Zuid-toenadering in de weg gestaan en deelneming van grotere groepen verhinderd hebben. De voornaamste moeilijkheden menen we hier genoemd te hebben. Ze zullen, ook na 1914, nog opduiken en - aangevuld met andere - soms onoverkomelijk lijken.

LITERATUUR: K. Hampe, *Belgien und Holland vor dem Weltkriege* (1918); - M. Sabbe, *Potgieter, Bakhuizen van den Brink en de wedergeboorte der Vlaamsche letterkunde na 1830*, in *Verslagen en Mededeelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1931, p. 693-711); - F.A. Vercammen, *Thijm en Vlaanderen* (1932); - C.C. ter Haar, *Nederland en Vlaanderen. Een onderzoek naar de houding der Nederlanders tegenover het Vlaamsche vraagstuk, 1830-1873* (1933); - L. Monteyne, *De honderdjarige Gids en Vlaanderen*, in *Verslagen en Mededeelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1937, p. 101-131); - C.G.N.

de Vooyo, *Wisselwerking en samenwerking van Noord- en Zuid-Nederland, op taal- en letterkundig gebied*, in *Verlagen en Mededeelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1946, p. 159-173); - F. Baur, *Hollands-Belgische verhoudingen voor en na*, in *Levende Talen* (1947, p. 7-21); - M. de Vroede, *Het Nederlands Congres van 1849*, in *Cultureel Jaarboek voor de provincie Oostvlaanderen 1949* (1950, p. 289-332); - G. d'Hanens, *De sfeer om het eerste Nederlands Congres*, in *Cultureel Jaarboek voor de provincie Oostvlaanderen 1949* (1950, p. 47-58); - A.J.A. Smits, *De scheuring van het verenigd koninkrijk en de houding van het Vlaamse land in 1830* (1950); - M. de Vroede, *Willems, Potgieter en De Gids*, in *Verlagen en Mededeelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1952, p. 191-235); - L. Wils, *Vlaanderen en het tot stand brengen van het „Woordenboek der Nederlandsche Taal”*, in *Nova et Vetera* (1955-'56, p. 373-382); - M. de Vroede, *Noord en Zuid na 1830. Het orangisme en de Grootnederlandse beweging beïnvloed door de Hollandse reacties op de Belgische omwenteling*, in *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden* (1958, p. 285-308); - P. Geyl, *Noord en Zuid. Eenheid en tweehed in de lage landen* (1960); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, 4 dln. (1963-'65); - M. de Vroede, *Historische achtergronden in de verhouding Noord-Zuid*, in *Handelingen 36e Nederlands Congres* (1964, p. 15-21); - K. de Clerck, *Confrontatie Noord-Zuid* (1966); - K. de Clerck, *Verkenningen in Noord en Zuid* (1967).

KAREL DE CLERCK

II. VAN 1914 TOT 1970.

a) *De Eerste Wereldoorlog (1914-'18).*

De langzame groei van de belangstelling voor de V.B. in Nederland kwam door de oorlogsgebeurtenissen al spoedig in een stroomversnelling. De rampen die België hadden getroffen, maakten diepe indruk op de openbare opinie in het Noorden, vooral toen door de beschieting en de val van Antwerpen duizenden Vlamingen naar Nederland uitweken. Een uiting van dit medeleven vinden we in het telegram dat op 21 september 1914 door de secretaris van de Nederlandsche Vereeniging van Letterkundigen aan E. de Bom, secretaris van de Vereniging van Vlaamse Letterkundigen, werd gestuurd.

Het Bestuur van de Groep Nederland van het Algemeen Nederlands Verbond (ANV), trouw aan de politiek van strikte neutraliteit van de Nederlandse regering, wilde geen inzameling ten behoeve van de Belgische Ambulance houden. Wel zag het als zijn taak hulp te verlenen aan Belgische vluchtelingen, nuttige bezigheid en studiegelegenheid te bieden aan geïnterneerde Belgische soldaten en het Nederlands onderwijs aan kinderen van Vlaamse vluchtelingen te bevorderen. Vooral de Utrechtse studentenafdeling maakte zich verdienstelijk door geïnterneerde Belgische studenten in de gelegenheid te stellen Nederlands hoger onderwijs te volgen.

De strikt neutrale koers van het ANV en zijn maandblad *Neerlandia* werd oorzaak van een scherpe aanval van de auteur C. Buysse, die van het Verbond een pro-Belgische stellingname verlangde, wat tot een uitvoerige polemiek leidde. Verscheidene afdelingen organiseerden Vlaamse avonden, waarvoor het Verbond een sprekerslijst voorstelde met namen als J. Boonen, R. de Clercq, M. Boldingh-Goemans, A. Deswarte, L. Meyer en J.P.J. Wierst.

Berichtgeving uit Belgische bron kregen de vluchtelingen aanvankelijk slechts via de officieuze kranten, *Het Belgisch Dagblad* en *L'Echo Belge*, die een politiek van nationale hernieuwing propageerden en Vlaamsgezindheid als Duitsgezindheid voorstelden. Een reactie hiertegen was het verschijnen van *De Vlaamsche Stem*, van 1 juni 1915

af uitgegeven onder redactie van A. Deswarte, C. Buysse, R. de Clercq, J. Eggen en A. de Ridder. Medewerker was ook F. van Cauwelaert, die samenwerking met de Duitse bezetter afwees, doch de Vlaamse propaganda en de binnenlandse politiek verder wilde behandeld zien.

Van op een Gulden-Sporenviering te Bussum stuurden een duizendtal Vlamingen op 11 juli 1915 een telegram aan Koning Albert, waarin sprake was van „la Flandre autonome dans la Belgique indépendante”. Enkele dagen later verscheen een manifest van Van Cauwelaert en zijn vrienden waarin zij bevestigden dat de V.B. geen afbreuk wilde doen aan de staatkundige eenheid van België. Hierop werd de redactionele leiding van De Vlaamsche Stem overgenomen door R. de Clercq en A. Jacob. Met steun van F.C. Gerretson en andere Nederlanders bleef het blad verder verschijnen tot 1 februari 1916.

In december 1915 ontsloeg de Belgische regering De Clercq als atheneumleraar en Jacob werd geschrapt als kandidaat voor een functie bij het rijks-onderwijs. Van 27 augustus af gaven Van Cauwelaert en Hoste een eigen weekblad, Vrij België, uit. In april 1917 stichtten zij het Vlaamsch Belgisch Verbond. In december 1915 besliste de Duitse overheid de Gentse universiteit te vernederlandsen. Protest van het professorenkorps leidde tot deportatie van P. Fredericq, wat een sympathiebetuiging van Neerlandia uitlokte. Aangezien slechts zes leden van het vroegere korps bleven doceren werd het aangevuld met o.m. een aantal Nederlandse hoogleraren: Godee Molsbergen, Jolles, Buitenrust Hettema, Kossmann, Baehrens, Valeton, Vollgraff, Versluys, Labberton, De Vries Reilingh, Laqueur en Ten Horn.

Reële belangstelling van Nederlanders bleek ook, toen de anti-revolutionaire staatsman Abraham

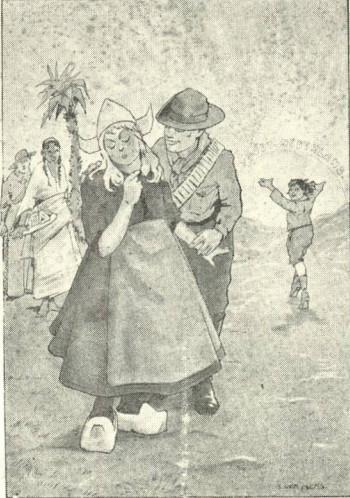
Zaterdag 10 Juni 1916

PRIJS: 7 1/2 Cent.
15 Centimen.
3 Pences.

Eerste Jaargang No. 1.

DE TOORTS

DE NIEUWE WEG.

Nederlandsch-Amerika. N. Nederlandsch Indië. Holland. Zuid Afrika. Jonge Vlinderen.

Kuyper in 1915 „Home Rue” voor Vlaanderen in een gefedereerd België onder leiding van koning Albert voorstelde. Die belangstelling was ook gebleken in de zaak van De Vlaamsche Stem. Het Gulden-Sporenfeest van Bussum was mede georganiseerd door de Utrechtse studentenafdeling van het ANV. Onder leiding van A.J. van Vessem was deze afdeling in felle oppositie tegen het hoofdbestuur, dat zich inzake het activisme neutraal opstelde. Oppositie was er ook vanwege de Amsterdamse studentenafdeling, die na de maatregel tegen De Clercq en Jacob een protestmeeting organiseerde, maar naderhand door het hoofdbestuur tot neutraler gevoelens overhaald werd. In een brief aan koning Albert deelde het hoofdbestuur mee dat de Utrechtse studentenafdeling de grenzen harer bevoegdheid overschreden had. De protestvergadering te Amsterdam lokte scherpe reacties van de anti-activistische Vlamingen uit: Van Cauwelaert verklaarde zich voorstander van een nauwe economische, geestelijke en zelfs militaire toenadering van België en Nederland, maar hekelde scherp de Nederlanders die het voor de activisten opnamen.

Niettemin bleven de studentenafdelingen niet neutraal: hun afgevaardigden, E. Domea Nieuwenhuis Nyegaard (Amsterdam) en A.J. van Vessem (Utrecht) waren aanwezig bij de openingsplechtigheid van de Gentse universiteit in 1915.

Uit de Utrechtse kring ontstond in november 1915 het maandblad Dietsche Stemmen, met een redac-

tie van Vlaamse activisten, Nederlanders en Zuidafrikanen. Dezelfden waren het die in juni 1916 het weekblad *De Toorts* oprichtten. Tegenover het neutrale ANV huldigden zij het standpunt dat de Nederlanders juist in deze oorlogstijd, terwijl de Nederlandse taal en het Nederlands volksbestaan bedreigd werden, niet afzijdig mochten blijven. Weer dezelfde personen - onder wie de Zuidafrikaan Bodensteyn en de Nederlanders W.J.L. van Es, A. Loosjes, P. de Koning en A.J. van Vessem - stichtten op 23 juli 1917 *De Dietsche Bond*.

Belangstelling was er in het Noorden ook voor de activistische caritatieve actie van *Volksofbeelding*. Van een steuncomité maakten met anderen de christelijk-historische staatsman A.F. de Savornin Lohman, het eerste-kamerlid Th. van Welderen, baron Rengers en de aartsbisschop van Utrecht mgr. H. van de Wetering deel uit. Ook *Neerlandia* publiceerde een oproep tot steun aan dit werk.

b) De periode tussen de twee wereldoorlogen.

α) Activisten in Nederland. Terwijl de Vlaamse vluchtelingen na de wapenstilstand van 1918 terugkeerden, werd Nederland weldra een toevluchtsoord voor tal van uitgeweken figuren uit de leidende kringen van het activisme. Vooralsnog hadden deze geen politieke invloed. Het kwam er voor hen op aan in de eerste plaats een nieuw bestaan op te bouwen. Ondanks de aanvankelijk benarde levensomstandigheden slaagden velen van hen hierin, sommigen wisten zelfs tot leidende functies in het maatschappelijk leven door te dringen. Beken-

Activisten in Nederland (Foosendaal 15 augustus 1926). Van links naar rechts : J.A. Spincemaille, R. van Roy, H.D. Mommaerts, Alb. van den Brånge, P. Tack, A. Martens, twee studenten, L. Peerenboom, T. Vernieuwe, K. Waternaux, H. Halsband, K. de Bondt, Flor. Peeters, K. Angermille, J. de Decker, Flor Heuvelmans, een onbekende, Z. Lambrecht, Joz. van den Broeck, A. Faingnaert, K. Heynderickx.

ONTVOOGDING

Blad tot verdediging van het Vlaamsche Nationalisme

ALLE CORRESPONDENTIE TE STUREN NAAR DE
ADMINISTRATIE „ONTVOOGDING”:
VAN SPEYKSTRAAT Nr. 177 — 'S-GRAVENHAGE

NUMMER 1
1 MEI 1920

Abonnement: Nederland: 6 maanden fl. 2, 12 maanden
fl. 3.50. België: 6 maanden fr. 4.50, 12 maanden fr. 8.
Buitenland: 6 maanden fl. 2.25, 12 maanden fl. 4.

de emigranten waren K. Angermille, R. Bosselaers, Alb. van den Brande, J. van den Broeck, R. de Clercq, R. de Cneudt, J. de Decker, A. Depla, A. Faingnaert, R. van Genechten, H. Halsband, F. Heuvelmans, K. Heynderickx, R. Kimpe, Z. Lambrecht, L. Magits, A. Martens, H. Meert, M. Minnaert, H. Mommaerts, L. Peerenboom, F. Peeters, L. Picard, A. van de Poel, A. van Roy, R. Speleers, J. Spincemaille, P. Tack, A. Thiry, J. Ursi, M. van de Velde, T. Vernieuwe, W. de Vreese, J.F. de Waele en K. Waternaux. Ook de „sublieme deserteurs” J. Charpentier, K. de Schaepdrijver, V. Haesaert en R.K. van Sante vonden een onderkomen in Nederland.

Vrij spoedig trachtten deze ballingen opnieuw hun stem te laten horen in gelegenheidspublicaties en periodieken als De Vlaamsch-Nationale Gedachte, Pro Flandria, Ontvoogding. Een Vlaamsch Comité behartigde de belangen van de uitgewekenen. Wel dra fungeerde onder leiding van H. Mommaerts een Vlaamsch Persbureau. Van 1922 af oefenden deze kringen weer invloed uit op de ontwikkeling van het Vlaams-nationalisme in Vlaanderen. Van de zomer van 1922 af vonden aan de Belgisch-Nederlandse grens regelmatig begroetingsdagen plaats tussen de activistische ballingen en Vlaams-nationalisten uit België. De amnestiecampagne van 1923-'24 bracht A. Jacob ook in Nederland, waar hij het woord voerde op meetings in Utrecht, Delft, Den Haag, Rotterdam, Amsterdam, Leiden, Groningen, Gorkum, Zierikzee en Middelburg.

Voor de ontwikkeling in de volgende jaren was de aanwezigheid van oud-activistische journalisten in diverse krantenredacties belangrijk. De betrekkingen van de oud-activisten met de leden van De Dietsche Bond werden hechter. Het Groot-Nederlandse weekblad De Toorts bleef verschijnen tot 1922, met bijdragen van activistische ballingen en Groot-Nederlanders uit het Noorden. Toen het zijn uitgave staakte, nam De Ploeg, het te Antwerpen verschijnend nationalistisch weekblad van H. Vos, deze taak over, aldus de samenwerking van de voormalige Frontbeweging en het activisme tot stand brengend. Inmiddels had ook P. Geyl de uit zijn studententijd daterende contacten met de V.B. kunnen herstellen: verstrekkende gevolgen zouden zijn persoonlijke contacten met leidende figuren uit het Vlaams-nationalisme, A. Jacob, en later vooral H. Borginon en H. Vos, hebben. Ook de vriendschappelijke betrekkingen van Gerretson met Jacob moeten vermeld worden.

De poging van het Vlaamsch Comité in 1919 om gehoor te vinden bij de in Versailles vergaderende grote mogendheden oogstte weinig succes. Meer bijval daarentegen kregen de publicistische activiteiten van het Vlaamsch Persbureau en de Vlaamse redactieleden van Nederlandse kranten

in de strijd tegen de na-oorlogse anti-Nederlandse politiek van Brussel. Dank zij de inspanningen van L. Simons en P. Geyl werd in maart 1928 een internationaal amnestieadres aan de Belgische regering aangeboden, dat de handtekeningen van 250 vooraanstaande intellectuelen uit allerlei landen droeg.

β) *Rondom het Belgisch-Nederlands Verdrag (1925)*. Anti-Vlaamse elementen, georganiseerd in een Comité de politique nationale, droomden reeds tijdens de oorlog van een groter België. Eind 1918 werd de campagne tot annexatie van Nederlands-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen op touw gezet. In de Belgische regering steunde vooral de minister van Buitenlandse Zaken P. Hymans de eisen van de annexionisten, die door de flaminganten en de socialisten fel bestreden werden. Hymans legde op 11 februari 1919 de Belgische eisen aan de Grote Vier voor: absolute soevereiniteit over de Westerschelde en servituten op Zeeuws-Vlaanderen en Limburg. Hymans kreeg de steun van Frankrijk, maar Engeland en de Verenigde Staten verzetten zich tegen uitschakeling van Nederland. Bij monde van minister Van Karnebeek weigerde de Nederlandse regering de overdracht van soevereiniteit zelfs maar discutabel te stellen, maar verklaarde zich bereid tot onderhandelingen met België. Op 8 maart besloten de Grote Vier dat de verdragen van 1839 - die aan België neutraliteit hadden opgelegd - herzien moesten worden. Nadat de Geallieerde Raad op 16 april had bekendgemaakt dat van gebiedafstand (van Limburg) en compensaties (door aanhechting van Duits gebied bij Nederland) helemaal geen sprake kon zijn, legde de Belgische minister van Buitenlandse Zaken op 19 mei de eisen van zijn land opnieuw voor aan de mogendheden en Nederland. Nu kwam ook het graven van een kanaal van Antwerpen naar de Rijn, over Nederlands grondgebied, ter tafel. Van Karnebeek wees alles met betrekking tot een eventuele overdracht van soevereiniteit af, maar verklaarde zich bereid tot onderhandelingen over de verdere vraagstukken, dat van het Scheldebeheer en dat van de waterwegen. Op 4 juni beslisten de mogendheden dat de herziening van de verdragen van 1839 niet de overgang van soevereiniteit en internationale servituten mocht impliceren.

In het Verdrag van Versailles van 28 juli 1919 kreeg België geen enkele territoriale uitbreiding ten nadele van Nederland. Hervat op 8 en 9 augustus kwamen de Belgisch-Nederlandse besprekingen ernstig in de knel door de publikatie, op 17 augustus, door het Vlaamsch Persbureau, van een vertrouwelijke nota die door de Belgische minister van Buitenlandse Zaken op 3 juli aan de generale staf zou zijn gezonden ten behoeve van de in Nederlands-Limburg werkzame Belgische agenten

over de te volgen tactiek om de „terugkeer” van Limburg „naar het moederland” te bevorderen. Nadat minister Hymans had meegedeeld dat deze nota buiten zijn voorkennis verzonden was en bovendien op 20 mei, toen er nog geen beslissing van de geallieerden inzake de overdracht van soevereiniteit genomen was, nam de Nederlandse regering genoegen met deze verklaring, maar de openbare opinie in het Noorden bleef een wantrouwende houding aannemen. Neerlandia, dat geregeld berichten bracht over de activistenprocessen en de herleving van de V.B., publiceerde opmerkelijke stukken van H.T. Colenbrander over de betwiste vraagstukken en drukte lange lijsten af met adhesiebetuigingen aan de Nederlandse koningin van bewoners en groeperingen uit de met annexatie bedreigde gebieden. Onderhandelingen leidden in maart 1920 tot een overeenkomst over het Moerdijkkanaal en het beheer van de Schelde; over de doorvaart van oorlogsschepen naar Antwerpen kon men het niet eens worden, terwijl minister Hymans ineens de algehele soevereiniteit over de Wielingen opeiste. Ten slotte brak België op 21 mei 1920 de onderhandelingen plotseling af. Hoewel de politiek van de Belgische regering in 1919 de betrekkingen zeer ongunstig beïnvloed had en het wantrouwen van Nederland na het afsluiten van het Frans-Belgisch militair akkoord in juni 1920 nog was toegenomen, bleef in beide landen de overtuiging bestaan dat toenadering noodzakelijk was. In 1924 werden onderhandelingen opgenomen, nadat de Belgische regering aan Den Haag had laten weten dat zij bereid was van haar militair-politieke doeleinden af te zien. Op 3 april 1925 werd het Belgisch-Nederlands verdrag ondertekend. Het verdrag betekende het eind van de Belgische neutraliteit en had hoofdzakelijk betrekking op economische en fluviale kwesties. In België werd dit akkoord aanvaard, maar in Nederland botste het op felle oppositie, ingegeven door economische en nationale motieven. Het verzet spitste zich toe op het vraagstuk van de doorvaart van Belgische oorlogsschepen door de Schelde, dat door het verdrag niet duidelijk was opgelost. A.J. van Vessem stelde het probleem in een aantal dagbladartikelen in de loop van 1926. De oppositie werd krachtig aangewakkerd door de Groot-Nederlanders van De Dietsche Bond, gesteund door de activistische emigranten van het weekblad Vlaanderen, die stelden dat het verdrag de positie van Nederland tegenover het met België militair verbonden Frankrijk ernstig verzwakte. Terwijl de Groot-Nederlanders ook het economisch gedeelte van het verdrag verwierpen, zagen gematigden als P. Geyl en H. Vos hierin de mogelijkheid van een inniger samenwerking tussen Nederland en België, waarbij vooral Vlaanderen belang had. De Belgische aanspraken op de Schelde verwierpen ook zij, in de lijn van het Vlaams verzet tegen de op Frankrijk georiënteerde politiek van België. Nadat de Fronters in juli 1926 zich bij de behandeling van het verdrag in de Kamer hadden onthouden, formuleerde een conferentie van Vlaams-nationalisten en Groot-Nederlanders te Utrecht in december een aantal vragen, die door Vos aan de minister van Buitenlandse Zaken E. Vandervelde voorgelegd werden. Het dubbelzinnig antwoord van de minister kon het publiek in Nederland niet bevredigen en het in de Tweede

Kamer in december 1926 aangenomen verdrag werd ten slotte in februari 1927, door de Eerste Kamer verworpen.

In 1928 en '29 trachtten Gerretson, Geyl en Vos samen met andere Groot-Nederlanders uit het Noorden een oplossing te vinden voor het kanalenvraagstuk. Op een bijeenkomst te Breda in 1932 schaarde men zich achter een alternatief plan voor het verworpen Moerdijkkanaal van ingenieur E. van Konijnenburg, nadat Gerretson zich enkele maanden voordien reeds voor een ander plan had uitgesproken. Aangezien voor de Nederlanders uiteindelijk het Rotterdams belang bleef prevaleren, kwam er vóór de Tweede Wereldoorlog geen oplossing voor deze kwestie.

Andermaal kwam het tot spanningen in de Belgisch-Nederlandse betrekkingen, toen Ward Hermans via de Rotterdamse reder D.G. van Beuningen de zogenaamde tekst van het geheim Frans-Belgisch militair akkoord van 1920 liet publiceren in het Utrechtsch Dagblad - hoofdredacteur P.H. Ritter, lid van De Dietsche Bond - van 23 februari 1929 (z. Utrechtse Documenten). Grote opschudding verwekte de bepaling dat in geval van oorlog met Duitsland Belgische troepen door Nederlands Limburg zouden oprukken. Nadat de Belgische regering had aangetoond, dat de stukken vervalst waren, keerde de verontwaardiging in Nederland zich tegen het „onverantwoordelijk bedrijf van de Vlaamse-nationalisten”.

Begrijpelijk had de Nederlandse regering, anders dan de Franse, in 1922 weigerachtig gestaan tegenover het voorstel van België om een Intellectueel Accoord af te sluiten. Pas in 1927 kwam het tot een dergelijk verdrag, dat echter door gebrek aan financiële middelen nooit uitgevoerd werd. Tot leden van de vaste commissie ter uitvoering van dit Accoord werden door de Nederlandse regering in 1930 benoemd : mr. J. Limburg, professor Barge, R.N. Roland Holst, prof. J. Schrijnen en C.T. Stark D. Wzn. Van Vlaanderen en Nederland uit voerde men een campagne, opdat de voertaal in deze commissie het Nederlands zou zijn.

γ) *De Groot-Nederlandse beweging.* Geyls historische uitwerking van de Groot-Nederlandse gedachte, gegroeid in zijn contacten met Vlaamse studentenkringen, vond spoedig aanhang in ruime kring. Geyl zelf vertolkte zijn ideeën herhaaldelijk in voordrachten, o.a. voor de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden en op Vlaamse wetenschappelijke congressen, waar hij ook buiten Vlaams-nationalistische kringen bijval vond.

De gedachte dat Vlaanderen en Nederland cultureel bij elkaar hoorden was in de voorbije decennia door tal van intellectuelen uit het Noorden bijgetreden. Deze overtuiging leidde echter meestal niet tot actieve steun aan de politieke V.B. Het ANV bleef ook na de oorlog neutraal in wat het als een binnenlandse aangelegenheid van België beschouwde, ondanks pogingen van Geyl en anderen om tot een sterker engagement terzake te komen. Toch heeft zijn voorzitter, H.J. Kiewit de Jonge, in 1919 zijn landgenoten aangespoord de gevluchte activisten met begrip en welwillendheid te onthalen. Tal van uitgeweken activisten werden lid van De Dietsche Bond, de groepering van vooraanstaande Groot-Nederlanders uit het Noorden die in de oorlogsjaren het activisme gesteund hadden. Deze kleine groep hield zijn bijeenkom-

NEDERLAND EN BELGIË

HUN GEMEENSCHAPPELIKE GESCHIEDENIS
EN HUN ONDERLINGE BETREKKINGEN

DOOR

DR P. GEYL

PROFESSOR BIJ DE HOGESCHOOL TE LONDEN

UITGAVE VAN « DE SIKKEL » TE ANTWERPEN

sten in de Dietsche Taveerne te Utrecht. In de betrekkingen met Vlaanderen en de V.B. speelden zij een hoofdrol, niet alleen in de gedachtenwisseling, maar ook bij het bevorderen van daadwerkelijke toenadering, zoals het steunen van de studentencongressen en de samenwerking op wetenschappelijk en cultureel terrein. Enige invloed op de politieke gebeurtenissen konden ze pas uitoefenen bij de behandeling van het Belgisch-Nederlands verdrag. Door hun activistische origine en hun hoofdzakelijk conservatief-liberaal getint nationalisme hadden ze aanvankelijk ook weinig vat op de Frontpartij, op dat ogenblik een partij met links-democratische sympathieën en revolutionaire tendensen. Bij de uitwerking van het Federaal Statuut van 1931 zouden nochtans verscheidene leden van deze groep een actieve bijdrage leveren.

Het Dietsch Studentenverbond werd in 's-Gravenhage in 1922 opgericht. Sinds 1923 maakten hiervan in Vlaanderen allerlei grote studentenverenigingen als zodanig deel uit, in Nederland afzonderlijke afdelingen, zonder band met andere studentenorganisaties. Onder de bezielende leiding van figuren als H. Brugmans, H. de Vries Reilingh en H. van der Wielen kwam het Dietsch Studentenverbond aan sommige Nederlandse universiteiten (Amsterdam, Groningen) tot vrij grote bloei. Het stuwde de ook voorheen reeds gehouden Groot-Nederlandse studentencongressen in een meer radicale richting. Groot-Nederlandsche, later Dietsche Studentencongressen werden gehouden in Amsterdam (1929 en '39), Delft (1921), Gent (1923, '26, '30, '34 en '41), Groningen (1931), Leiden (1925), Leuven (1920, '24, '28 en '32), Nijmegen (1933) en Wageningen (1927). Ten be-

hoeve van de Vlaamse studenten werden enkele malen Dietsche Academische Leergangen georganiseerd om hen nader in contact te brengen met de Nederlandse cultuur, zoals die zich vrij had kunnen ontplooiën. Eenzelfde bedoeling lag ten grondslag aan de Delta-conferenties te Nijmegen in 1930 en te Utrecht in '31. Sedert 1922 wisselde De Dietsche Bond bovendien elk jaar 65 tot 75 Nederlandse en Vlaamse jongelui uit. Gelijksortige oogmerken streefden ook de landdagen na van de Nederlandsche Unie, de Vlaamsch-Hollandsche Vereenigingen (ondermeer in Amsterdam, Delft, Groningen en Rotterdam), de Groot-Nederlandsche Vereeniging te Eindhoven en het Studiefonds van Vlaamsche Studenten in Rijks-Nederland.

Voor het intellectueel publiek in het Noorden verscheen in 1930 het maandblad *Leiding*, onder redactie van P.N. van Eyck, C. Gerretson en P. Geyl. Het bevatte merkwaardige bijdragen van J. Zaaijer, J.H.H. Hülsmann, W. Goedhuys, H.G. van der Wielen, L. Simons, N. van Wijk en P.H. Ritter. Bij gebrek aan belangstelling beleefde het tijdschrift slechts één jaargang. Het Vlaamsch Academisch Genootschap organiseerde van 1928 af te Antwerpen tal van lezingen door Nederlandse geleerden, die trouwens ook steeds vrij talrijk op Vlaamse wetenschappelijke congressen aanwezig waren.

Grote belangstelling voor Vlaanderen had ook de rooms-katholieke pedagoog en letterkundige H.W.E. Moller, de stichter van het literair maandblad *Roeving*, die herhaaldelijk het woord voerde op Vlaamse manifestaties: op de IJzerbedevaarten, op de Vlaggefeesten te Brugge, op de Landdag van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond te Lier. Anders dan G. Brom pleitte Moller voor begrip voor de Vlaamse activisten. Tot de redactie van zijn maandblad behoorden ook de Vlamingen W. Moens en K. van den Oever, later V. Leemans en J. Brans. Groot-Nederlands was ook de instelling van de redacteurs van *De Gemeenschap*: deze gerichtheid groeide uit de belangstelling van de katholieke jongeren voor de ontwikkeling in het Zuiden van Nederland en zijn integratie in het nationaal geheel, uit het contact met in Nederland verblijvende activisten en uit de nawerking van de ideeën van Alberdingk Thijm. Het Dietsch Studentenverbond nodigde in 1931 A. van Duinkerken uit voor een reeks lezingen in Vlaanderen. G. Knuvelder publiceerde verscheidene geschriften over Vlaanderen en de V.B. en zag in de voormalige Generaliteitslanden een schakel tussen Holland en het katholieke Vlaanderen.

Niet onmiddellijk door nationale motieven geïnspireerd was de belangstelling voor Vlaanderen die tot uiting kwam in de kring rondom de „sublieme deserteur” R.K. van Sante, dominicaan en lector te Nijmegen. Tal van studenten uit deze kring traden toe tot het *Verdinaso*. Verwant met de integralistische katholieken uit de Van Sante-kring waren de medewerkers van het tijdschrift *Aristo* van W. Lutkie. Deze sterk Latijns-gerichte groep stond sceptisch tegenover de Groot-Nederlandse gedachte en juichte de nieuwe marsrichting van het *Verdinaso* toe. Sympathie voor Vlaanderen had ook de redactie van *De Nieuwe Gemeenschap*, die de nieuwe marsrichting verwierp. Duidelijker uitgesproken was de sympathie voor de Vlaamse

taalstrijd in Vrijdag, het weekblad van Jan Derks. Afwijzend tegenover de nieuwe marsrichting stond ook A.J. Meijer, de leider van Zwart Front, die opgetogen was over de actie van F. Grammens en contacten met de leiding van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) aanknoopte.

Namens J. van Severen legde W. Moens in de herfst van 1931 verscheidene contacten in Nederland. De eerste Verdinaso-leden werden er aangevonden door de Amsterdammer G.W. van der Horst. Na een tournee van Van Severen kregen de redacteuren van De Christophore de leiding van Verdinaso-Nederland: H. Bruning, E. Voorhoeve en E. Michel. Na de afkondiging van de nieuwe marsrichting pleitte het Verdinaso voor nauwe samenwerking van de Belgische en de Nederlandse regeringen.

Verdinaso-leden verleenden ook medewerking aan het maandblad Dietbrand van W. Moens: Bruning, Michel en de historicus H. Bruch. In dit blad vonden we eveneens bijdragen van Nederlandse „broeders” uit de Jong Nederlandsche Gemeenschap van R. de Smet, die sinds 1927 in Meerssen verbleef. Diens opvolger als kanselier van de Jong Nederlandsche Gemeenschap was W. Goedhuys, een der leiders van het Dietsch Studentenverbond, die in 1932-'33 ook betrokken werd bij de besprekingen die aan de stichting van het VNV voorafgingen.

In 1928 stichtte de uitgeweken activist L. Magits een Algemeen Nederlandsch Arbeidersverbond, dat het tijdschrift Schakels uitgaf en van 1 november 1929 af een socialistische visie op de nationale problematiek ontwikkelde. Medewerkers aan Schakels waren J. Rens, P.J. Ursi, H. Brugmans, G. Suiveling, A. Mussche, J. Bartstra, A. Vranckx, K. Heeroma, A.R. Scholten en M. Minnaert. Het Algemeen Nederlandsch Arbeidersverbond werkte tevens nauw samen met het Religieus

JONGNEDERLANDSCHE GEMEENSCHAP

GRONDWET

Socialistisch Verbond en met de Vlaamsche Jongeren Vredes Actie en verleende actieve medewerking aan de Dietsche Landdagen. In 1931 organiseerde het in Den Haag voor de sociaal-democratische studentenclubs een conferentie over socialisme en V.B. Medewerkers aan Schakels en aan de Vredesactie namen ook deel aan de IJzerkampen en aan de IJzerbedevaarten. Toch werd het van 1932 af duidelijk, dat de scheiding der wegen nabij was : het blad keerde zich heftig tegen het fascisme en het Verdinaso. Op de nationale volkshulde aan Willem de Zwijger te Delft op 24 april 1933 werd de rede van H. Brugmans verboden.

Organisatoren van deze hulde waren het ANV, het Dietsch Studentenverbond en het Nationaal Jongerenverbond. Generaal Snijders, Van Duinkerken, Jacob, Gerretson en ds. Stam voerden er het woord. Een eed van trouw aan de Nederlanden op tekst van C. Verschaeve werd er afgenomen door J.D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard. De manifestatie stond onder de bescherming van een aanbevelingscomité waarin behalve een groot aantal academici uit het Noorden verscheidene Vlaamse activisten en Vlaams-nationalistische jongeren opgenomen waren.

Een aantal medewerkers aan Schakels, leden van de Jong Nederlandsche Gemeenschap en leden van het Dietsch Studentenverbond, traden in de jaren dertig in de openbaarheid als medewerkers in het Nederlands volkshogeschoolwerk. De leidinggevendende kringen in dit werk - waarin de uitgeweken Vlaming V. Haesaert een belangrijke bijdrage leverde - beschouwden als vanzelfsprekend Nederland en Vlaanderen als één cultuurgemeenschap en trachtten door hun werk veel onnodige misverstanden en tegenstellingen op te heffen. Onder de meer dan 2000 deelnemers aan cursussen in de volkshogeschool te Bakkeveen en Markelo van 1932 tot '39 waren meer dan 10 % Vlamingen. Aan Het Gemeenebest, het in 1938 opgerichte maandblad voor het Nederlandse volksgeheel en tot bevordering van de volksgemeenschap, dat de ideeën van de volkshogeschoolwerkers in ruimer kring wilde verspreiden, werkten de Vlamingen L. Claes en V. Leemans mee. De invloed van deze kring op de ontwikkeling van de Vlaamse gedachte zou zich na de Tweede Wereldoorlog duidelijk openbaren.

δ) *De jaren dertig.* In de belangstelling van Nederlanders voor de V.B. en het Vlaams-nationalisme kwam van 1931 af een verkoeling. De autoritaire en anti-democratische denkbeelden die in Nederland en Vlaanderen in verscheidene politieke formaties ingang vonden, vormden steeds meer een ernstige hinderpaal voor de overtuigde democraten en bezorgdheid om de politieke ontwikkeling in Europa leidde de aandacht van de Vlaamse problemen af. Een groot aantal leden van De Dietsche Bond verwierp de autoritaire strekkingen, terwijl Geyls contacten met het Vlaams-nationalisme minder intensief werden, toen de autoritaire richting na 1933 de overhand kreeg. Uit zijn correspondentie van die jaren blijkt welke diepe kloof hem van sommige Vlaams-nationalisten scheidde. Onbehagen wekte bovendien het feit dat begrip en waardering voor hen getoond werd in de rijen van de Nationaal Socialistische Beweging. De leider van deze politieke groepering, A. Mussert, is be-

kend geworden in de strijd tegen het Belgisch-Nederlands verdrag. Een leidende rol in deze beweging speelden ook de oud-activist R. van Genechten en A.J. van Vessem. Van 1935 af onderhielden Mussert en VNV-leider Staf de Clercq persoonlijk contact, zoals er ook contact was tussen de VNV-leiding en Zwart Front, dat begin 1940 tot Nationaal Front werd herdoopt en waartoe ook ds. Domela Nieuwenhuis Nyegaard toetrad. Ten gevolge van het toespitsen van de ideologische tegenstellingen in de studentenwereld leidde ook het Dietsch Studentenverbond na 1933 een kwijnend bestaan. Wel was er nog een paar maal een studentencongres, maar vruchtbare en eendrachtige samenwerking zoals voor 1930 werd weldra onmogelijk.

Inmiddels had de sombere internationale toestand de regeringen van België en Nederland nader tot elkaar gebracht. De opzegging van het Frans-Belgisch militair akkoord en de zelfstandigheidspolitiek van koning Leopold III en de Belgische regeringen van 1936 af werden in het Noorden aanvoeld als een ruggesteun voor de veiligheid van Nederland. Vlaams-Belgicistische kringen lanceerden het idee van een Belgisch-Nederlands zuiver defensief militair akkoord, terwijl de Verdinasoleiding pleitte voor een economische unie. Vooralsnog werden deze gedachten door de regeringen van de beide landen afgewezen, maar aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog getuigden de officiële bezoeken van koning Leopold III aan Nederland in november 1938 en van koningin Wilhelmina aan België in mei 1939 van een groeiende vriendschap in de verhouding tussen de beide staten, zoals dat sinds 1830 nog niet het geval was geweest.

Al met al was de actieve belangstelling voor de V.B. in de periode tussen de beide wereldoorlogen tot een kleine maar actieve en intellectueel hoogstaande groep beperkt gebleven. Het bestaan echter van een volwaardige Nederlandse beschaving en het groeiend besef van de culturele eenheid van het Nederlandse taalgebied waren voor de steeds levenskrachtiger wordende V.B. en voor de ontwikkeling van het geestesleven een sterke steun geweest.

c) Na 1945.

De Tweede Wereldoorlog maakte voorlopig een eind aan de betrekkingen tussen Vlaanderen en Nederland. Op enkele collaboratiepublicaties na kwamen haast geen kranten en tijdschriften de grens over. Ook voor persoonlijke contacten bleef deze vrijwel hermetisch gesloten. Groot-Nederlandse politieke actie stuitte op het onverbiddelijk veto van het Derde Rijk. De collaboratie van een groot deel van de Vlaams-nationalistische beweging sloeg een diepe kloof tussen de V.B. en de openbare mening in Nederland, in een periode waarin gemeenschappelijk gedragen leed nochtans de regeringen en de bevolking van België en Nederland nader tot elkaar bracht. Deze toenadering vond officiële bevestiging in het afsluiten door de in Londen verblijvende regeringen van een overeenkomst over de spelling van het Nederlands (1944), van een monetair akkoord (21 oktober 1943) en van een douaneovereenkomst: Benelux (5 september 1944). Deze douane-unie trad in werking op 1 januari 1948 en werd geleidelijk uitgewerkt in de richting van een economische

unie, die op 1 november 1960 van kracht werd. Na de bevrijding was er in brede Vlaamse kringen een duidelijk verlangen naar informatie over en contact met het Noorden. Weldra weerklonk de wens dat de Benelux-samenwerking ook buiten het eng-economische terrein zou plaatsvinden en reeds op 16 mei 1946 werd in Den Haag tussen België en Nederland een cultureel verdrag ondertekend. Terwijl de Vlaams-nationalisten door de repressie grotendeels uitgeschakeld waren, werd de uitvoering van dit cultureel verdrag vrij geestdriftig bezield door overtuigde Vlaamsgezinden die voorheen de politieke Groot-Nederlandse actie afgevoerd hadden. In de gemengde technische commissie ter uitvoering van het verdrag zetelden de bekende Vlamingen J. Kuypers, E. Blancquaert en E. van Dievoet, samen met de in Vlaanderen sinds lang bekende Nederlanders H.J. Reinink, J. Engelman en P. Geyl. Het verdrag wilde een ruim terrein bestrijken: onderwijs, jeugdorganisaties, muziekleven, toneel, plastische kunsten, literatuur, radio, film en volksontwikkelingswerk, en leidde reeds in de eerste jaren tot merkwaardige resultaten. Artikel 13 van het verdrag bepaalde ook dat de beide landen zouden samenwerken voor de instandhouding en uitbreiding van hun gemeenschappelijke culturele belangen in het buitenland. Via dit verdrag kwam ook een akkoord tot regeling van de spelling van het Nederlands tot stand. In 1951 vergaderde voor het eerst de Algemene Conferentie der Nederlandse Letteren te Brussel onder voorzitterschap van de Vlaamse auteur H. Teirlinck; deze ontving als eerste de in 1956 gestichte Prijs der Nederlandse Letteren, die in het kader van de Conferentie om de drie jaar beurtelings aan een Noord- en een Zuidnederlands auteur wordt toegekend. Op initiatief van P. Geyl werd ook begonnen met de samenwerking voor de herziening van geschiedenis- en aardrijkskundehandboeken. De toneeluitwisseling startte in 1955; in 1967 kwam het Groot-Limburgs Toneel tot stand. Te Leiden wordt met steun van de Nederlandse en de Belgische regering door een gemengde redactieploeg verdergewerkt aan het nog steeds niet voltooide Woordenboek der Nederlandsche Taal, in de oorsprong een vrucht van de Nederlandse Congressen sinds 1849, en wordt tevens een nieuwe „thesaurus” van het Nederlands voorbereid. En vooral in het volksontwikkelingswerk kwam men in het kader van de Belgisch-Nederlandse samenwerking tot gelukkige resultaten, vooral door de gemeenschappelijke uitgave van het tijdschrift *Volksopvoeding* en door de jaarlijkse *Volksopvoedingsconferenties*. Voor de verhouding Vlaanderen-Nederland was de publikatie van de nota *De Belgisch-Nederlandse samenwerking in de naaste toekomst*, in 1962, door de Gemengde Commissie een historische gebeurtenis: dit officieel document poneerde de stelling dat de instandhouding en uitbreiding van de Nederlandse beschaving het best bevorderd kon worden door de oprichting van een supranationale Hoge Raad.

De door openbare instanties bevorderde culturele betrekkingen werden ook door tal van particuliere initiatieven nagestreefd. Van 1947 tot '71 brachten de Groot-Kempische Cultuurdagen te Hilvarenbeek (in 1974 voortgezet als Noord-Zuid-Dag te Essen) een groot aantal Nederlanders en Vlamingen samen, nadat de in 1945 door M. Valkhoff, A. van

Duinkerken e.a. gestichte Vereeniging Noord-Zuid spoedig ter ziele was gegaan. Daarnaast bestond sinds 1957 het Genootschap De Nederlanden in Europa, dat in 1962 in het langzaam herlevende Algemeen Nederlands Verbond opging. Nederlandse en Belgische (inzonderheid Vlaamse) historici hervatten hun alternerende gemeenschappelijke congressen, waarvan het eerste in 1939 had plaats gehad, en vonden elkaar na 1945 (na het experiment van de Nederlandsche Historiebladen van 1937-'41) in de redactie van vakbladen als de Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden (1881-) en het Tijdschrift voor Geschiedenis (1886-) en in de totstandkoming van de 12-delige Algemene Geschiedenis der Nederlanden (1949-'58), een historisch pendant van de oorspronkelijk door F. Baur geleide, nog steeds onvoltooide Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden (1939-). Tot samenwerking voor het bedreigde Frans-Vlaanderen kwam het ook weldra in het in 1948 opgerichte Comité voor Frans-Vlaanderen dat jaarlijks een Frans-Vlaamse dag organiseert te Waregem. Frans-Vlaamse Cultuurdagen vinden ook plaats in Nederland, van 1956 af te Hulst, daarna van 1963 af in Breda en in 1971 in Rotterdam. Op initiatief van het Comité voor Frans-Vlaanderen ontstond het tijdschrift Ons Erfdeel, in 1957 gesticht door J. Deleu. In 1947 werd te Gent een weinig geslaagd Studentencongres der Lage Landen gehouden; de traditie van de studentencongressen werd hervat in 1954 in Leuven, daarna werd er een gehouden in Amsterdam (1955), Gent (1956) en Nijmegen (1957), onder de auspiciën van de Nederlandse Studentenraad en de Vereeniging van Vlaamse Studenten, later van een Eendrachtsc commissie. Op initiatief van J. Goossenaerts werd

het 33ste Nederlands Congres gehouden te Gent in 1949, 100 jaar na het eerste Nederlandse Congres. Daarna werden nog congressen gehouden in Gent (1960), Vlaardingen (1961), Antwerpen (1963) en Rotterdam (1967). Voor de coördinatie van de particuliere initiatieven ter bevordering van de culturele integratie ontstond in 1964 de Stichting voor de Culturele Integratie van Noord en Zuid, waarin een groot aantal organisaties voor volksonwikkelingswerk samenwerken.

Grote aandacht voor de Nederlandse samenleving ontwikkelde van haar ontstaan af ook de Stichting-Lodewijk de Raet, in 1950 opgericht door M. Lamberty en M. Vanhaegendoren, die van nabij de Nederlandse volkshogeschool heeft leren kennen. Van het begin af werden bij het volkshogeschoolwerk medewerkers uit Nederland betrokken. Jaarlijks wordt een Vital-Haesaert-reis naar Nederland georganiseerd. In 1959 verscheen van de hand van M. Vanhaegendoren en H. de Vries Reilingh ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de uitgeverij Lannoo het werk Noord-Zuidverbinding, een pleidooi en een leidraad voor algemeen-Nederlandse toenadering en samenwerking. Die samenwerking is ook het doel van het Jongerencontact Noord-Zuid, dat sinds 1955 jaarlijks enige contactweken organiseert, gewoonlijk in volkshogescholen in Vlaanderen en Nederland. In 1970, na jarenlang overleg en goede informele contacten, traden de Stichting-Lodewijk de Raet en de Volkshogeschool De Blankaart (Woumen) als leden toe tot de Nederlandse Vereniging voor Volkshogeschoolwerk.

Na het Nederlands Congres van Rotterdam (1967) zijn er herhaaldelijk blijken van ergernis geweest over het uitblijven van regeringsinitiatieven ter

Uitreiking van de Prijs der Nederlandse letteren aan A. Roland Holst (staande achter de spreker, G. Stuijveling, voorzitter van de jury) op het Koninklijk Paleis te Brussel in 1959.

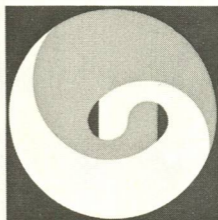
nederlandse
culturele
integratie

antwerpen
1,2,3 november
1963

handelingen

36

nederlands
congres

bevordering van de culturele integratie. Andere klachten golden de onvoldoende financiële steun aan particuliere initiatieven vanwege de Belgische en Nederlandse regeringen. Alles laat voorzien dat de met de grondwetsherziening van 1970 begonnen herstructurering van de Belgische staatsinstellingen nieuwe mogelijkheden zal openen om de integratie verder te realiseren en de vooralsnog onvoldoende aanwezige wil tot het voeren van een gezamenlijke Nederlandse cultuurpolitiek uiteindelijk zal activeren.

LITERATUUR: W.J.L. van Es, *Holland-België* (1926); - F.C. Gerretson, *Nederland, Vlaanderen, België. Mémoires en vertogen* (1927); - A. van Duinkerken, *Groot-Nederland en wij* (1931); - H. Burger, *De Nederlandsch-Belgische Betrekkingen* (1932); - O. de Raeymaker, *België's internationaal beleid 1919-1939* (1945); - H.D. de Vries Reilingh, *De Volkshogeschool. Een sociografische studie van haar ontwikkelingsdrang in verschillende landen en haar mogelijkheden voor de Nederlandse volksgemeenschap* (1945); - M. Vanhaegendoren en H.D. de Vries Reilingh, *Noord-Zuidverbinding. Samenhangigheid en samenwerking der Lage Landen* (1959); - P. Geyl, *Nederlandse figuren, II* (1960); - P. Geyl, *Figuren en problemen, I* (1964); - W. Zaal, *De Herstellers* (1966); - *Huldeboek Robrecht de Smet* (1968); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914/1939*, 4 dln. (1969); - A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940* (1969, tweede uitgave); - Y. van den Berghe, *België-Nederland: relatie-opbouw en beeldvorming gezien vanuit Belgische optiek*, in *Civis Mundi*, jg. 11, nr. 8 (augustus 1972, p. 254-259); - W. Verkade, *Nederland-België: beeldvorming en relatie-opbouw uit Hollands zicht*, in *Civis Mundi*, jg. 11, nr. 8 (augustus 1972, p. 260-265); - talrijke bijdragen in *Neerlandia, Ons Erfdeel, Het Pennoen, De Volkshogeschool* en *Intermediair*.

JORIS DE DEURWAERDER